

KÄYTÄNNÖLLISEN TEOLOGIAN *OPUS MAGNUM*

VESA NUORVA

Saarelainen, Suvi-Maria, Anuleena Kimanen & Tapani Innanen (toim.) (2021). Uskonto – yhteisö – yksilö. Uskonnollinen kehitys moninaistuvassa maailmassa. Juhlakirja professori Antti Räsänen täyttäessä 60 vuotta. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 297. Helsinki: Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura.

Helsingin yliopiston teologisen tiedekunnan uskontokasvatuksen professori ja tiedekunnan dekaani Antti Räsänen täytti 60 vuotta 1.12.2021, ja hyvää akateemista tapaa noudattaen hänen kollegansa, oppilaansa ja ystävänsä juhlistivat hänen elämäntyötään juhlakirjalla. Teemaksi haluttiin nostaa uskonnollisen, katsomuksellisen ja kulttuurisen oppimisen monenlaiset piirit, joita voi jäsentää ja tarkastella yksilön kehitysvaiheiden mukaan. Teos on jaettu kolmeen osaan: 1) uskonto, lapset ja nuoret, 2) uskonto aikuisuudessa, 3) uskonto, opetus ja oppiminen korkea-asteella.

Teos käsittää yhteensä 17 vertaisarvioitua artikkelia, joista seitsemän on vähintään kahden kirjoittajan yhteisartikkelia. Suurin yhden artikkelin kirjoittajamäärä on neljä. Enin osa yhteisartikkeleista on parityönä kirjoitettuja. Ryhmytyönä kirjoitetut artikkelit yleistyvät tieteellisissä julkaisuissa, erityisesti empiirissä tieteissä. Lääketieteellisen artikkelin alussa pelkkä kirjoittajien nimiluettelo voi viedä puoli sivua. Vanha skolaariperinne on suosinut oppineisuuden osoittamista itsenäisellä, mutta samalla yksinäisellä työskentelyllä. Tässä juhlakirjassa tämäkin perinne näkyy, mutta samalla on otettu askeleita yhteisöllisen ryhmytyöskentelyn suuntaan.

Toimittajien saatesanojen mukaan kirja haluaa myös antaa kuvan akateemisen uskonnonpedagogiikan laajasta alasta, jota moninaisuudessaan vain harvoin esitellään suomeksi samassa julkaisussa. Jo sisällysluettelon nopea vilkaisu laajentaa näkökulman: Tässä ei esitellä vain yhden käytännöllisen teologian osa-alueen, uskonnonpedagogiikan, vaan kaiken käytännöllisen teologian ulottuvuuksia. Erityisesti Uskonto aikuisuudessa -osassa artikkelien aihepiirit laajenevat kasvatuksesta ja opetuksesta jumalanpalveluselämään, yksityiseen ja yhteisölliseen rukoukseen, Kauneimmat joululaulut -laulustoon, kirkon parisuhdekäsityksiin ja uskonnollisen merkityksellisyyden kokemukseen ikääntyvän ihmisen toimijuuden tukena. Toki kaikkien näiden teemojen takana voidaan nähdä myös uskontokasvatuksellinen,

uskontopedagoginen tai uskonnollisen kehityksen ulottuvuus. Kolmannessa osassa selvitetään myös käytännöllisen teologian tutkimuskentän ja toimintaympäristön muutosta Helsingin yliopistossa viiden viimeisen vuosikymmenen ajalta.

Toimittajat korostavat, että koko kirja on haluttu julkaista suomeksi. Jo 1970-luvulla suomalaisten teologian professoreiden juhlaKirjoissa esiintyi ruotsin, saksan ja englanninkielisiä artikkeleita, ja kokonaisia teologisia juhlaKirjoja on myöhemmin julkaistu englanniksi ja ainakin yksi (Tuomo Mannermaan) saksaksi. Vaikka tutkijoiden tulee osallistua kansainväliseen tieteelliseen yhteistyöhön ja julkaista tutkimusta laajalle lukijakunnalle, on suomea äidinkielenään puhuvilla tutkijoilla erityinen vastuu huolehtia suomen kielen säilymisestä relevanttina tieteellisten julkaisujen kielenä. Tätä tehtävää täyttää myös juhlaKirjan julkaisija Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura.

Seuraavaksi esittelen juhlaKirjan kolme osaa ja teen niistä muutamia nostoja.

Ensimmäisen osan avaa Kati Tervo-Niemelän artikkeli *Kodin perintöä seuraten ja muokaten – tapaustutkimus uskonnollisen yhteisön merkityksestä onnistuneessa uskonnollisessa perinteensiirrosta sukupolvelta toiselle*. Tutkimuksen taustana on havainto, ettei nykyisin edes vanhempien uskonnollisuus takaa perinteen siirtymistä seuraavalle sukupolvelle. Silti perhe on edelleen keskeisin uskonnollisen perinteensiirron konteksti. Tutkimus on tehty kvalitatiivisella menetelmällä ja perustuu neljän erilaisen perheen haastatteluihin. Tutkimuksen narratiiviset lähtökohdat piirtävät perheiden jäsenten erilaisten kokemusten juonteita, joita pitää koossa ajatus uskonnollisen perinteen siirtymisestä sukupolvelta toiselle, vaikka siirtyvyystarinoihin kuuluu myös irtautumisia ja säröjä.

Uskontokasvatuksen kuvan muutoksesta kertovat alkuosaan sisältyvät kolme artikkelia, jotka tarkastelevat Suomessa asuvien musliminuorten uskonnollisuutta. Musliminuorten kertomuksissa nousi esille vähemmistöaseman tiedostaminen: he kokevat, että heidän on esiinnyttävä suomalaisille nuorille oman uskontonsa asiantuntijoina enemmän kuin musliminuorten niissä yhteisöissä, joissa islam on vallitseva uskonto. Erityisen mielenkiintoinen on Kanerva Latun käyttämä teoreettinen erittely nimeltä *metastereotypia*: ”Mitä me koemme noiden ajattelevan meistä?” Tämän mukaan muslimitaustaiset nuoret kokevat ajattelevan kristittyjen pitävän muslimeja normista poikkeavina. Artikkelit nostaa esille enemmistön ja vähemmistön suhteen, jossa vähemmistö kokee olevansa kielteisten stereotyyppien kohteena, mutta näkee enemmistön silti myönteisessä valossa.

Kansainvälistä kontekstia edustaa Jouko Porkan ja Riikka Hillebrandtin artikkeli *Aikaa, kohtaamista, rajoja ja uskoa – tutkimus diakoniajärjestöjen nuorisotyöstä Itä-Euroopassa ja Keski-Aasiassa*. Nuorten erilaisten kokemusten yhdistävänä tekijänä on kokemus kohdatuksi ja hyväksytyksi tulemisesta. Tämä on auttanut myös hengelliseen kasvuun. Samoja teemoja esiintyy myös suomalaisessa kontekstissa tehdyssä Auli Vähäkankaan tutkimuksessa *Koti, kaverit ja kirkkoomaa*, jonka mu-

kaan kantahämäläisten nuorten ajatuksissa selvää uskonnollisen perinteen siirtymistä ei välttämättä tapahdu ja ajatus kirkosta eroamisestakin esiintyy, mutta silti kohdatuksi ja hyväksytyksi tulemisen kokemukset liittävät myönteisillä tuntemuksilla kirkkoon.

Osasto *Uskonto aikuisuudessa* tuo lukijan eteen käytännöllisen teologian monenlaiset tutkimuskentät. Rukoukselle on omistettu kaksi artikkelia, joista toisen aineisto on koottu Suomessa asuivilta venäjänkielisiltä. Rukouksen paikkana jumalanpalveluselämä on Pietari Hannikaisen artikkelin tutkimuskohteena. Artikkelissa tarkastellaan Suomen evankelis-luterilaiseen kirkkoon nopeasti syntyneitä uusia jumalanpalvelusyhteisöjä pääasiassa kvantitatiivisella menetelmällä. Jumalanpalvelusyhteisöissä kohtaavat erilaiset uskonnollisen kasvun ja kehityksen polut.

Berliinin Humboldt -yliopiston professori Henrik Simojoki tuo artikkelissaan esiin teemoja, jotka ankkuroituvat jubilaari Antti Räsäsen uskonnonpedagogiseen työhön. Simojoki käsittelee uskontosensitiivisyyttä moninaistuvassa yhteiskunnassa. Ainoastaan Simojoen artikkelissa esiintyy ammatillinen koulutus tutkimuskenttänä. Simojoki lähestyy aihettaan myös kasvatusfilosofisesti tuoden esiin Suomalaisen tiedeakatemian kunniajäseneksi valitun amerikkalaisen kasvatus- ja yhteiskuntafilosofin Martha C. Nussbaumin ajattelua, joka korostaa uskonnon asemaa yhteiskunnassa kritisoiden sekä uskontoa vallankäytön välineenä että pyrkimyksiä marginalisoida uskonto ja ihmiset, joille uskonto on merkityksellinen asia elämässä. Simojoki kritisoi saksalaista opettajankoulutusta, joka ei hänen mielestään anna opettajille riittäviä valmiuksia tunnistaa oppilaiden antamia uskontoon viittaavia signaaleja.

Viimeinen osa käsittelee uskontoa, opetusta ja oppimista korkea-asteella. Näissä artikkeleissa korkea-aste tarkoittaa valitettavasti vain yliopistoa. Ammattikorkeakoulut sivuutetaan, vaikka Suomen nopeasti kasvanut ja kansainvälistynyt ammattikorkeakoulukenttä olisi huomion arvoinen tutkimuskohde myös uskontokasvatuksen ja uskonnotutkimuksen näkökulmasta. Kirjoittajista kyllä Jouko Porkka työskentelee ammattikorkeakoulussa ja Riikka Hillebrandt on suorittanut ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon ja heidän artikkelinsa perustuu suomalaisen ammattikorkeakoulun hankkeeseen. Silti ammattikorkeakouluilla olisi saanut olla näkyvä paikkansa tällaisessa uskontokasvatukseen liittyvässä juhla kirjassa. Juhlakirjan *grande finale* on Arto Kallioniemen, Martin Urbanin, Kaisa Viinikan ja Tuuli Lipiäisen artikkeli uskonnon aineenopettajakoulutuksen kehittämisestä 2000-luvulla. Artikkelissa esitetään rohkea ehdotus, jonka mukaan opettajankoulutusyksiköiden, substanssiopetusta antavien yksiköiden ja normaalikoulujen tulisi työskennellä likeisemmässä yhteistyössä, jotta uskontokasvatuksessa löydetäisiin käyttöön 21. vuosisadalle tarpeelliset taidot, kuten kriittinen ajattelu, ongelmanratkaisutaidot, informaatiolukutaito, vuorovaikutustaidot sekä oppimaan oppimisen taito.

Lopuksi totean, että kirjoittajat ovat saaneet ilmeisen tarkat ohjeet. Ulkoiselta hahmoltaan artikkelit ovat hyvin saman kaltaisia. Artikkelien sivumäärissä (keskimäärin 14 sivua) erot ovat hyvin pieniä. Joissakin artikkeleissa kirjallisuusluettelot ovat kunnioitettavan laajoja, 3-4 sivun mittaisia. Lukijan vaivaa helpottaa kaavaisuus sanan hyvässä merkityksessä: Johdannot ovat lyhyitä ja asiapitoisia, ja tutkimuskysymykset ilmaistaan täsmällisesti. Lopussa tulokset kootaan yhteen jäntevästi ja muutamat kirjoittajat esittävät myös jatkotutkimusideoita. Kokonaisuutena tarkastellen uskontokasvatuksen professori Antti Räsäsen työn kunniaksi julkaistusta juhlakirjasta kasvaa käytännöllisen teologian *opus magnum*.